

نقش بازی کردن در رشد شخصیت کودکان از منظر اسلام

زهرا چوگان^۱

چکیده

دنیای کودکان، دنیای تازگی‌ها، شادی‌ها، شادابی‌ها و شگفتی‌ها است و بازی، پشتوانه بزرگ شکل‌گیری شخصیت و رشد کودک است. او در بازی، عواطف و احساسات خود را به همبازی‌های خود نشان می‌دهد، ترس‌ها و تردیدهای خود را بیرون می‌ریزد و محبت کردن را تجربه می‌کند. از این رو، می‌توان با برنامه‌ریزی هدفمند از بازی برای آموزش موضوع‌های علمی، مهارت‌های اجتماعی، اصول اخلاقی و باورهای اجتماعی سود جست. باتوجه به اهمیت این مسئله، پژوهش حاضر با عنوان: «نقش بازی در رشد شخصیت کودک»، تدوین گردیده است و هدف از نگارش آن، تبیین نقش بازی در رشد شخصیت کودکان به شیوه‌ی توصیفی است؛ با توجه به نتایج به‌دست آمده از این مقاله می‌توان گفت: بازی کردن شغل کودک است، بنابراین بازی برای رشد اجتماعی، عاطفی، فیزیکی و شناختی کودک اهمیت دارد؛ و باعث رشد عناصر و مؤلفه‌های شخصیت می‌شود و از نظر جسمی نیز سبب هماهنگی عضلات و اعضای بدن می‌شود. قواعد و مقررات بازی، کودک را با روح قوانین و اصول اخلاقی آشنا می‌سازد و او را برای درک زندگی اجتماعی آماده می‌کند. چنین بازی به خلاقیت کودک کمک می‌کند و زمینه‌ای را فراهم می‌کند که طی آن کودک بتواند عواطف و احساسات خود را ابراز کند.

کلیدواژه‌ها: بازی، رشد شخصیت، کودک.

۱. طلبه سطح ۲، مدرسه علمیه ام‌ابیه (سلام الله علیها)، شهرستان دزفول.

۲. استاد و معاون پژوهش مدرسه علمیه ام‌ابیه (س) شهرستان دزفول.

مقدمه

هدف والا در امر زندگی انسان این است که به تعالی و تکامل برسد. از دوران کودکی و حتی جنینی است که بنیان فرد از لحاظ جسمی و روحی عفا دینه می‌شود. کودکان نیز به طور طبیعی در حال رشد هستند و بازی یکی از عوامل مهمی است که بر روحیه و شخصیت کودک اثر می‌گذارد و بخش جدایی‌ناپذیر زندگی است.

امروزه اهمیت بازی در دوران کودکی با پژوهش‌های گسترده‌ای به‌طور کامل تأیید شده است. اگر کودک را به ماهی تشبیه کنیم، بازی، مانند آب زلالی است که کودک در آن شناور می‌باشد. پس بازی برای کودک، همان زندگی است. از این‌رو باید شور زندگی را در میان کودکان جست و جو کرد. وقتی کودک، بزرگ می‌شود شخصیت او نیز رشد می‌کند، همان‌طور که کودکان به تغذیه نیاز دارند تا رشد جسمی سالمی داشته باشند، متقابلاً روح و روان کودک به تغذیه صحیح نیازمند است تا شخصیتی صالح رشد کند. بازی یکی از مواردی است که در رشد شخصیت کودک می‌تواند مؤثر باشد.

مسئله بازی کودکان در اکثر کتب مربوط به تربیت کودکان، روان‌شناسی، درسی و دانشگاهی مطرح شده است. به‌عنوان مثال: کتابی با عنوان بازی کودک در اسلام نوشته محمدصادق شجاعی وجود دارد که به پیامدهای تربیتی اسباب‌بازی کودکان پرداخته است. کتاب‌های با عنوان روان‌شناسی بازی از سیامک مهجور و محمدعلی احمدوند، از روان‌شناسی بازی را بررسی کرده‌اند. مقالات و پایان‌نامه‌های بسیاری در مورد نقش بازی کودک در رشد شخصیت او به رشته تحریر در آمده است. یک نمونه پایان‌نامه از محمودرضا شیرازی با عنوان انواع بازی و تأثیرات آن بر کودک از دیدگاه اسلام و روان‌شناسی با تأکید بر بازی‌های رایانه‌ای وجود دارد. پایان‌نامه‌ای دیگر با عنوان نقش بازی در تربیت فرزند از دیدگاه اسلام و روان‌شناسی بررسی شده است. با این تمایز که مقاله حاضر، به نقش بازی در رشد شخصیت کودکان در دوره کودکی اول،

از نظر رشد جسمی، شناختی، عاطفی، اجتماعی و اخلاقی پرداخته است. لازم به ذکر است که روش جمع‌آوری اطلاعات به صورت کتابخانه‌ای و به شیوه توصیفی می‌باشد

محور اصلی مقاله پیش‌رو، در چندین تیترا اصلی عنوان شده است و در پی رسیدن به پاسخ سوالات زیر است:

۱. بازی چه نقشی در رشد جسمی و اجتماعی کودک دارد؟

۲. نقش بازی در رشد شناختی کودک چیست؟

۳. بازی چه نقشی در رشد اخلاقی کودک دارد؟

۱- مفهوم شناسی

۱- ۱ معنای لغوی بازی

با توجه به جنبه‌های وسیع نهفته در بازی، مفهوم و تعریف ساده‌ای از بازی در اختیار نداریم. در حقیقت، تلاش‌ها برای تعریف بازی، به پراکندگی تعریف‌ها انجامیده است. ساده‌ترین تعریف‌هایی که از بازی ارائه شده، عبارتند از:

بازی هرکاری است که مایه سرگرمی باشد.^۱

یا بازی، کاری است که به قصد لذت و تفریح انجام شود و فایده‌ای در بر نداشته باشد.^۲

- حسینی دشتی، معارف و معاریف، دایره‌المعارف جامع اسلامی، ج ۳، ص ۲۸.^۱

- راغب اصفهانی، مفردات الفاظ قرآن، ص ۱۸۴۱.^۲

در فرهنگ فارسی معین نیز به این معنا آمده است: فعالیت جسمی یا ذهنی برای سرگرمی یا تفریح. همبازی به کسی گفته می‌شود که با شخص یا اشخاص دیگر بازی کند. یا هنرپیشه‌ای که با هنرپیشه دیگر در فیلم یا نمایش‌نامه‌ای بازی کند. همچنین بازی به معنی فریفتن و کلکل زدن هم معنا شده است.^۱

در فرهنگ عمید بازی به دو صورت اسم و فامیل تعریف شده است. به صورت اسم در معانی سرگرمی به چیزی، ورزش، تفریح و قمار آمده است. و به صورت فعل، بازی کردن؛ چیزی در دست گرفتن و خود را بیهوده با آن سرگرم ساختن و فریفتن معنی شده است.^۲

۱-۲ معنای اصطلاحی بازی

تعریف ساده‌ای برای بازی وجود ندارد و مرزهای بین بازی و سایر فعالیت‌ها نظیر، کار، کاوش و یادگیری لزوماً همواره روشن نیست. برای اینکه بتوان فعالیت را بازی نامیده باید دارای پنج ویژگی اساسی باشد:

۱- بازی دارای انگیزه درونی است. هدف آن در خودش نهفته است و تنها به‌خاطر رضایت حاصل از انجام آن صورت می‌پذیرد

۲- بازی به صورت آزادانه انتخاب شود. اگر کودکان را دار شوید یا حتی با ملایمت زیر فشار قرار گیرند تا بازی کنند، ممکن است هیچگاه به فعالیت تعیین شده به چشم بازی نگاه نکنند.

۳- بازی باید خوشایند باشد. کودکان بایستی از انجام آن لذت ببرند و گرنه نمی‌توان آن را به‌عنوان بازی در نظر گرفت

- فرهنگ فارسی معین^۱

- فرهنگ عمید^۲

۴- چهارمین ویژگی بازی واقعیت‌گریزی است. به این معنی که با عنصر وانمودسازی به معنای بهم

ریختن واقعیت برای انطباق با رغبت‌های بازیکن همراه است

۵- سرانجام اینکه بازیکن باید در بازی شرکت داشته باشد. کودک باید از لحاظ جسمانی، روانی و یا

هر دو درگیر بازی باشد، نه اینکه بی تفاوت باشد.^۱

بنابراین، هرگونه فعالیت جسمی یا ذهنی هدفداری که در اوقات فراغت یا اشتغال و در جهت کسب

لذت، تمديد اعصاب، آرام بخشی جسم یا ذهن بازیگر و اقناع نیازهای آنی یا درازمدت فرد یا گروه، چه به

صورت انفرادی یا گروهی انجام گیرد، بازی نامیده می‌شود.^۲

۱-۳ معنای لغوی شخصیت

تعریف کردن مفهوم شخصیت مانند اکثر مفاهیمی که به ویژگی‌های انسان مربوط می‌شود کار

آسانی نیست، زیرا مفهومی که این کلمه در زبان عامیانه پیدا کرده با مفهومی که در روان‌شناسی برای آن

قائل شده‌اند، تفاوت زیادی دارد. در زبان عامیانه کلمه شخصیت معانی مختلفی دارد. مثلاً نامه دهخدا معانی

زیر برای آن ذکر شده استک شرافت، رفعت، نجابت، بزرگواری و درجه.^۳

در فرهنگ فارسی معین نیز شخصیت از نظر لغوی به مجموعه خصایص باطنی و رفتارهای اجتماعی

یک شخص و مجموعه خصوصیات یک انسان معنا شده است.^۴ در صحبت‌های روزمره وقتی می‌گوییم فلانی

- فرگاس پیترو هیوز، روان‌شناسی بازی (کودکان، بازی و رشد) ترجمه کامران گنجی، ص ۲۶.

- زادگان، رشد کودک قبل از دبستان، ص ۵۵.

- لغت‌نامه دهخدا.

- فرهنگ فارسی معین.

بازی‌ها، کودک را با روح قوانین و اصول اخلاقی آشنا می‌سازد و او را آماده می‌کند که اصول و مقررات زندگی اجتماعی را درک کند و مسائل انضباطی و اخلاقی را درست و به موقع به کار بندد.

بازی به تصویرسازی و خلاقیت کودک نیز کمک می‌کند و زمینه‌ای را فراهم می‌کند که کودک طی آن بتواند مهارت‌های اجتماعی را تمرین کند و به‌عنوان یک ابزار برای بیان عواطف کودک عمل کند. والدین و مربیان با شرکت در بازی کودکان می‌توانند علایق و روحیات آنها را بشناسند و در صدد رفع آنها برآیند، همچنین والدین و مربیان در بازی با کودکان باید بکوشند خود را تا حد کودکی پایین بیاورند و با کودک، کودکی کنند، زیرا در همراهی کردن با کودک است که کودکان بازی طبیعی را مشاهده می‌کنند و از هدایت‌ها و راهنمایی‌های مربیان تأثیر می‌پذیرند.

فهرست منابع

۱- حسینی، دشتی، سید مصطفی، معارف و معاریف، جامع‌اسلامی؛ تهران: مؤسسه فرهنگی آرایه، (۳۸۵ ش).

۲- خدایی خیاوی، سیامک، روان‌شناسی بازی، تبریز، ناشر؛ احرار، چ اول، (۱۳۸۰ ش).

۳- داودی، محمد، حسینی‌زاده، سیدعلی، سیره تربیتی پیامبر^(ص) و اهل بیت^(ع)، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، تهران سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی و دانشگاه (سمت)، مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی، چ ۱۰، (۱۳۹۷)

۴- دهخدا، علی‌اکبر، لغت‌نامه دهخدا، تهران: مؤسسه لغت‌نامه دهخدا (۱۳۱۹)

- ۵- زادگان، مریم، رشد کودک قبل از دبستان، اهواز، مؤسسه فرهنگی آیات، چ اول، (۱۳۸۵)
- ۶- سالاری‌فر، محمدرضا، درآمدی بر نظام خانواده در اسلام، قم: مرکز نشر هاجر (وابسته به مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه خاوران)، چ یازدهم، (۱۳۹۳)
- ۷- شجاعی، محمدصادق، بازی کودک در اسلام: بررسی پیامدهای تربیتی اسباب‌بازی کودکان، قم: بوستان کتاب (مرکز چاپ و نشر دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم)، چاپ ششم، (۱۳۸۵)
- ۸- عمید، حسن، فرهنگ فارسی عمید، تهران: امیرکبیر، چ سی و دوم (۱۳۸۴)
- ۹- فلاح‌چای، سیدرضا، یادگیری از طریق بازی (بازی‌های آموزشی برای کودکان دو تا چهارساله)، تهران انتشارات انجمن اولیا و مربیان، چ چهارم (۱۳۹۶)
- ۱۰- کمالی، معصومه، کودک خوش‌اخلاق من، تهران: دانشیاران ایران، چ اول، (۱۳۹۴)
- ۱۱- گنجی، حمزه، روان‌شناسی عمومی، تهران: انتشارات ساوالان، چ هفتم (۱۳۹۴)
- ۱۲- مروجی طبسی، محمدجواد، حقوق فرزندان در مکتب اهل بیت(ع)، با مقدمه محمد هادی معرفت، قم: مؤسسه بوستان کتاب (مرکز چاپ و نشر دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم)، چ اول (۱۳۸۳)
- ۱۳- محمدی ری‌شهری، همکار و مترجم؛ عباس پسندیده، حکمت‌نامهٔ کودک، قم: دارالحدیث، چ دهم، (۱۳۹۳)
- ۱۴- محمد ری‌شهری، تلخیص؛ مرتضی خوش‌نصیب، گزیده حکمت‌نامه پیامبر(ص) تهران: مؤسسه فرهنگی دارالحدیث، چ سوم (۱۳۸۶)
- ۱۵- مهجور، سیامک‌رضا، روان‌شناسی بازی، شیراز: راهگشا، چاپ پنجم، (۱۳۶۷)
- ۱۶- معین، محمد، فرهنگ فارسی معین، تهران: زرین، چ سوم (۱۳۸۶)

منابع عربی

۱- ابن بوبویه (شیخ صدوق)، محمد بن علی، من لایحضره الفقیه، مصصح: غفاری/علی اکبر، تهران: دفتر

نشر صدوق، چ اول (۱۳۶۷ش)

۲- حرّ عاملی، محمد بن الحسن، وسایل الشیعه، تهران: اسلامیّه، ج بیستم، چاپ ششم، (۱۳۶۷)

۳- راغب اصفهانی، حسین بن محمد، المفردات فی غریب القرآن، بیروت: دارالشامیه، چ اول (۱۴۱۲)

(ق)

۴- فیض کاشانی، محمد بن شاه مرتضی، المحجّه البیضاء، جامعہ مدرسین قم، قم: نشر موسسه نشر

اسلامی، چ چهارم (۱۴۱۷ق)

۶- مجلسی، محمدباقر، بحالانوار، بیروت: مؤسسه الوفاء (۱۴۰۴ ق)

۷- الهیثمی، نورالدین، مجمع الزوائد، بیروت: دارالکتب العلمیه، (۱۴۰۸ ق)

منابع انگلیسی

۱- آ.ک. بوندانکو، آ.ای. ماتوسیک، ماتومیک، نقش بازی در پرورش فکری کودکان، ترجمه مهدی

باباجان، تهران: دنیای نو، چ ششم (۱۳۸۶ ش)

۲- فرگاس پیترهویوز، روان‌شناسی بازی (کودکان، بازی و رشد)، ترجمه کامران گنجی، تهران:

انتشارات رشد، چاپ سوم، (۱۳۸۸ ش)

